

J. O T R E M B S K I S

LIE. *seĩnyi*; *gúogis*; *gógai*, *guōgai*

 1. *seĩnyi*

Veiksmazodžio *seĩnyi* reikšmės išvardija M. Akelaitis savo Lietuvių kalbos gramatikoje¹: „schodzić się, stykać się, wyrównywać czemu, być podobnym“, tai yra: „susieti, susidurti; prilygti; būti panašiam“. Dabartinėje kalboje *seĩnyi* vartojamas paprastai su neiginiu: *neseĩnyi* „neprilygti“. Šalia *seĩnyi* Akelaičio gramatikoje yra ir daiktavardis *sainùmas* „panašumas“.

Mūsų veiksmazodis iki šiol yra be etimologijos². P. Persono mėginimas pagrįsti žodžio *seĩnyi* indoeuropietišką kilmę nepatenkina etimologo reikalavimų. Šis veiksmazodis yra tikrai lietuviškas, todėl jis tegali ir turi būti aiškinamas tik lietuvių kalbos duomenimis.

Aiškinimą reikia pradėti nuo kito, giminiško veiksmazodžio, būtent *apseinėti* „ruošti“ (LKŽ II 768, 808). Šitas žodis yra kilęs iš **ap-si-ėjinėti*. Šalia jo buvo tikriausiai ir daiktavardis **apseinė*, **apseina*; plg. *eidinėti* : *aĩdinė* (!), *eidina* „toks ėjimas“. Pravartu pridurti, kad veiksmazodis *ėjinėti* gali turėti, be *ap-*, ir kitus priešdėlius: *at-*, *ĩ-* ir t. t.

Veiksmazodis *seĩnyi*, *seĩnija* yra, kaip rodo jo kamienas, vedinys. Jo pagrindu buvo veikiausiai daiktavardis **seinė* (plg. *seyne* „patenkinimas“ Valančius, Prade, 237) : *seinà* „pasiturėjimas“ (Šlapelis). Tačiau *neseĩnyi* bent iš dalies atstoja senesnę veiksmazodį **ne-su-si-ėjinėti*; plg. **ap-si-ėjinėti* > *apseinėti*. Galimas daiktas, greta *neseĩnyi* buvo vartojamas kitados ir veiksmazodis **neseinėti*, atsiradęs haplologijos keliu iš **nesusiėjinėti*. Garsų junginys *sieĩ* pavirto *sei*, kaip, pavyzdžiui, žodžiuose *apseĩti* iš *ap-si-eiti*; *ap-seiga* „apsiejimas“ iš **ap-si-eiga*. Per tam tikrą laiką veiksmazodžiai *neseĩnyi* ir **neseinėti* konkuravo tarp savęs, kol pagaliau *neseĩnyi* nugalėjo **neseinėti*. Tiesioginis to konkuravimo rezultatas yra daugybė veiksmazodžio *seĩnyi* reikšmių.

Iš visko matyti, kad veiksmazodis *seĩnyi* ir daiktavardis *seinė*, *seina* buvo abstrahuoti iš sudėtinių žodžių, visų pirma su neiginiu *ne-*. Reikšmės atžvilgiu *seĩnyi* „būti panašiam“ primena rusų žodžius *схождене*, *сходство* „panašumas“, *сходствовать* „panėšėti“ šalia *ходитъ* „eiti“. Kyla klausimas, ar veiksmazodžio *seĩnyi* reikšmė „būti panašiam“ nėra senovės rusų kalbos įtakos padarinys?

¹ M. Akielewicz, Gramatyka języka litewskiego, Poznań, 1890, 74.

² Plg. E. Fraenkel, Lit. etym. Wb. 771.

2. *gúogis*

Žodis *gúogis*, *guōgis* „neprašytas svečias vestuvėse“ yra balsinga paniekinama žodžio **kuokis* „šokėjas“ forma. Šio žodžio šaknis išsilaikė žodyje *kuoklinė* (*kuokỹnė*) „kaimo jaunimo pasilinksminimas (su šokiais)“. Šalia *gúogis* ir **kuokis* yra ir tarpinė forma *kúogis*, *kuōgis* „neprašytas svečias vestuvėse“.

Apie žodį *kuoklinė* parašė gerą straipsnelį E. Frenkelis³: jo manymu, šis žodis syji su veiksmazodžiu *(s)*kuokti* ir su jaustuku *skúokć* „op“ (Tverečiuje). Veiksmazodis *(s)*kuokti* ir senovės slavų *skakati* „šokti“ yra labai senos lietuvių veiksmazodžių *šókti* ir *šúokoti* (: *šúokć* „op“, Tverečiuje) atmainos.

3. *gógai*, *guōgai*

M. Akelaičio Lietuvių kalbos gramatikoje (p. 187 t.) skaitome, kad Marijampolės (Kapsuko) apskrities šiaurės rytų dalies gyventojai vadinami *gógai*. Lietuvių kalbos žodyne III 738 randame kapso pravardę *guōgas* – taip pravardžiuoja juos kaimynai dzūkai.

Pravardės *gógas*, *guōgas* kilmė dar nežinoma. Akelaitis manė, kad pravardė *gogas* yra senas bendrinis daiktavardis su reikšme „milžinas, didelis žmogus“. Bet šito žodžio lietuvių kalboje, rodos, nėra. Visų žodynų autoriai, kaip, pavyzdžiui, Endzelynas⁴ arba Lietuvių kalbos žodyno redaktoriai cituoja jį tikrai iš Akelaičio. Bet jo gramatikos liudijimas ne visada patikimas: *gogo* reikšmė „milžinas“ gali būti ir autoriaus rekonstrukcija pagal graikų Γίγας arba latvių *gāgans* „milžinas; ilga virvė“. Jis, mat, savo gramatikoje neatskiria (žvaigždutėmis) rekonstruotų žodžių nuo tikrų faktų. O be to, kylas klausimas: kodėl čia pravardės funkciją turi žodis su reikšme „milžinas“? Iki šiol apie Marijampolės gyventojų „milžinišką“ ūgį negirdėjome.

Reikia manyti, kad Kapsuko rajono vienos dalies gyventojai bus gavę iš kaimynų dzūkų pravardę pagal tam tikrą savo kalbos ypatybę. Lietuvių kalbos žodyne yra tarp kitko tokių sakinių: *Žemaitis supranta aukštaitį, gogas dzūką* (rš.). *Paklausyk, kaip guōgai šneka. Vienas žodis dzūkiškas, kitas guōgiškas. Gogai, guogai nepatiko dzūkams ir dėl savo gyvenimo būdo ir papročių. LKŽ cituoja būdingą sakinį: Ką čia atsivežei, lyg guogus malkas?*

Iš viso matyti, kad pravardė *gógas*, *guōgas* yra dzūkiškos kilmės. Pravardė turi du priebalsius *g* – iš to išeina, kad *gogu* *guogu* tarmėje šitas priebalsis ne visada buvo savo vietoje. Pravardė su *g–g* turėjo būti panaši į tam tikrą žodį su dviem *g*, o be to, su neigiamąja reikšme – juk pravardės tikslas buvo išjuokti atkarius *gogus* *guogus*. Šios rūšies pravardei sudaryti galėjo padėti, pavyzdžiui,

³ E. Fraenkel, Lit. etym. Wb. 311 t.

⁴ K. Mühlenbachs – J. Endzelīns, Latviešu valodas vārdnīca, I, Rīgā, 616.

žodžiai: *goga* „plepys“, *gõgagoti* (!) „gagenti“; *gógelis* „žioplys“, *góglá* „žiopla“ ir *goglinėti* „žioplinėti“; ypač svarbūs yra čia žodžiai: *gõglas* „kvailas“ :*gúogtelėješ* „apykvailis“ šalia *duõgas* „neišmanėlis, apykvailis“; plg. dar *kúoktelėti* „kiek pakvaišti, nustoti proto“.

Kas kita yra pravardės atsiradimas. Aukščiau pateiktas sakinys: Vienas žodis dzūkiškas, kitas *guõgiškas* rodo, kad pravardė buvo sudaryta ne dėl kurio nors vieno žodžio, bet dėl tam tikro reiškinių, būtent dėl „netaisyklingo“ (dzūkų požiūriu) priebalsio atsiradimo daugelyje žodžių.

Gal būt, mes turime čia reikalą su minkštųjų *d'*, *t'* virtimu *g'*, *k'*. Tai yra, suprantama, tiktai spėliojimas. Kapsuko rajono tarmių žinovai gali jį dabar arba paneigti, arba patvirtinti. Bet nereikia užmiršti, kad čia kalbama apie reiškinį, kuris buvo gyvybingas gerokai anksčiau, negu gyveno M. Akelaitis (m. 1887), o tarmės keičiasi... Amžių būvyje mūsų reiškinys ne išplito, bet, be abejo, susiaurino savo plotą.

Poznań